

Byarums kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
omgestaltning av kor m.m.

*Byarums socken i Vaggeryds kommun,
Jönköpings län, Växjö stift*

Byarums kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
omgestaltung av kor m.m.

Byarums socken i Vaggeryds kommun
Jönköpings län, Växjö stift

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2016

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	6
Bakgrund	6
Före åtgärd	7
Omfattning och vidtagna åtgärder	7
Omgestaltung av kyrkorum	7
Rullstolsplatser	8
Dopplats	8
Nytt altarbord	8
Ny textilförvaring	9
Sammanfattning	10
Utvärdering	10
Antikvariska avvägningar och iakttagelser	10
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Bilagor	12
Bilaga 1 Fotografier	12
Bilaga 2 Ritningar	15

Utdrag ur digitala fastighetskartans blad Byarum: 63E 7eN.

Inledning

Länsstyrelsen lämnade i beslut daterat 2005-12-22, ett tillfälligt tillstånd till att ta bort bänkarna i främre delen av Byarums kyrka, dnr 433-8518-2005. I beslut 2009-06-10, lämnade länsstyrelsen tillstånd till ett nytt centralaltare i Byarums kyrka, dnr 433-8371-09. Ett tillstånd till förändring av kyrkorummet i Byarums kyrka lämnades 2010-01-08, dnr 433-8093-09. I november 2010 lämnades vidare tillstånd till demontering av bänkar m.m., dnr 433-5768-10.

Det tillfälliga tillståndet gällde för ett provår och skulle utvärderas. Beslutet avseende altaret stadgade bland annat att centralaltarets utformning skulle utgå från ritningsförslag upprättat av arkitekt Jerk Alton daterat 2008-10-19, men att altarets ben skulle få en rakare utformning. Tillståndet gällande förändringar i kyrkorummet skulle utföras i enlighet med underlag daterat 09-12-03 och upprättat av Vattentornets Arkitektkontor AB. Beslutet avseende bänkar m.m. skulle utföras i enlighet med åtgärdsunderlag daterat 2010-11-05 upprättat av Vattentornets Arkitektkontor AB och fastslog det tidigare tillfälliga beslutet, med komplettering av hurtsar för textilförvaring i norra korsarmen samt återmontering av demonterade bänkskrmar. Samtliga tillstånd stadgade att arbetena skulle ske med antikvarisk medverkan och dokumenteras. Det tillfälliga tillståndet utfördes med antikvarisk kontroll av länsstyrelsen. Byarums kyrkliga samfällighet utsåg läns museet och Britt-Marie Börjesgård som antikvarisk medverkande i de övriga ärendena och som även har sammanställt rapporten.

Syfte

Syftet med åtgärderna var att skapa ett för församlingen mera användbart och flexibelt kyrkorum. Vad gäller textilförvaringen var syftet att ordna en bättre och mera funktionell förvaringsmiljö för textilierna.

Översikt kyrkorummet före borttagandet av bänkarna.
Foto: Mattias Sörensen, nov 2005.

Historik

Byarums kyrka härrör till sina äldsta delar från tidig medeltid. Stora ändringar genomfördes under 1700-talet, gravkoret tillkom 1758–59, korsarmarna uppfördes 1766 och det befintliga tornet stor färdigt 1786.

Invändigt är Byarums kyrka präglad av gravkorets och korsarmarnas tillkomst samt den senaste större restaurering som genomfördes 1952–53 efter ritningar av arkitekt Bent Jörgen Jørgensen, Växjö. Kyrkorummet bildar ingen centralkyrka, utan är en långkyrka med två tvärskepp. Detta intryck förstärktes ytterligare vid restaureringen på 1950-talet då valvbågar slogs mellan långhuset och tvärskeppen.

Bakgrund

Frågan om dispositionen och nyttjandet av kyrkorummet i Byarum var föremål för diskussion under ett antal år. Kyrkans praktiska funktion som gudstjänstlokal var enligt församlingen problematisk. Det befintliga koret upplevdes som alltför avlägset i förhållande till bänkkvarteren och från flera av tvärskeppens sittplatser kunde man inte uppfatta vad som skedde framme vid altaret i det djupa koret.

Översikt över kyrkorummet före borttagandet av bänkarna. Foto: JLM, Mattias Sörensen, nov 2005.

Ett omfattande förnyelseförslag upprättades av arkitekt Jerk Alton i början av 2000-talet och ett antal samråd hölls med församlingen, länsstyrelsen och länsmuseum med anledning av detta. Förslaget revideras och 2005 fick församlingen tillstånd att tillfälligt ta bort ett antal bänkar i kyrkans främre del. Vid utvärderingen av det tillfälliga tillståndet kom även frågan vad gäller textilförvaring att diskuteras. Konservatorsenheten vid Jönköpings läns museum hade i samband med den av Växjö stift beställda textilinventeringen påtalat brister vad gällde förvaringen av kyrkans textiler. En fråga som också har diskuterats och utretts i sammanhanget är kyrkans uppvärmning då kyrkan har bänkvärme, och vid borttagning av

bänkar har kapaciteten succesivt försämrats.

Frågan om förändringar i koret diskuterades redan under tidigt 1990-tal, ett förslag upprättades med liknande intention år 1992 av arkitekt Per Rudenstam, Huskvarna, men kom då inte till utförande.

Före åtgärd

Kyrkorummet var inrett med en halvsluten bänkinredning i långhuset och korsarmarna. I långhuset gick bänkinredningen fram i linje med predikstolens trappa och i korsarmarna gick inredningen i princip från respektive valvbåge till yttervägg.

Textilierna förvarades i sakristian och i ett rum i källaren med nedgång från sakristian. Källarutrymmet bedömdes inte utgöra en tillfredsställande förvaring med tanke på fuktrisken och den relativt smala och branta trappan.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Omgestaltning av kyrkorum

Samfälligheten fick i december 2005 ett tillfälligt tillstånd att demontera bänkarna i långhusets främre del, för att under ett år få möjlighet att prova hur kyrkorummet med en sådan utformning skulle fungera under såväl stora helger som vid gudstjänster och förrättningar i övrigt.

Under prövotiden kom också vissa bänkfronter att demonteras. Det tillfälliga beslutet utvärderades och i fortsatt samråd mellan församlingen, arkitekten, länsstyrelsen och länsmuseet betonades från kulturmiljövårdens sida vikten av att hålla samman kyrkorummet och behålla en möblering som följde rumsvolymen. Beslutet blev att de sex bänkrader i långhusets främre del som hade varit

Koret under prövotiden, med ett provisoriskt altarbord. Överläggning med länsstyrelsen och länsmuseet i april 2008, från vänster Mattias Sörensen, kyrkoherde Christian Sandblom, Göran Krantz och Håkan Johansson.

demonterade inte skulle återställas i kyrkorummet. De demonterade bänkkfronterna i korsarmarna återmonterades.

För att bereda plats för andra funktioner i kyrkorummet, togs ytterligare bänkar bort. I norra korsarmens norra del togs fyra bänkar bort, två på respektive sida om gången, för att kunna inrymma två textilhurstar. I södra korsarmen togs en bänk bort, den nedersta bänken i sydöstra bänkkvarteret avlägsnades för att ge plats för församlingens golvur.

Bänksidorna, som enligt beslutet skulle bevaras för eventuellt återbruk, förvaras i tornet.

Rullstolsplatser

Utrymmet i valvbågarna mellan långhusets bakre bänkkvarter och korsarmarnas bänkar beslöts nyttjas som rullstols- och barnvagnsplatser. Detta var ett befintligt utrymme som inte behövde iordningställas.

Koret under prövotiden, med dopfunten placerad i södraöstra delen av korsmitten. Bänkskärmarna för sidobänkarna var demonterade.

Dopplats

I den sydvästra delen av det nya koret inrättades en dopplats. Dopfunten som tidigare var placerad i långhusets främre del, flyttades dit.

Nytt altarbord

Ett nytt altarbord tillverkades efter ritning av arkitekt Jerk Alton. Altarets utformning diskuterades och vissa justeringar gjordes inför den handling som kom att ligga till grund för beslutet. Altarbordet består av en kraftig skiva med fasade kanter, skivan vilar på fem ben, ett ben i respektive hörn samt ett mittstöd. Benen är konade. Bordet tillverkades av Ruben Albertssons snickeri i Österbymo och är gjort av massiv ek.

Skivans kant mot kyrkorummet pryds av en halvrund form med en urhuggen stiliserad kristussymbol. De fyra hörnställda benen är infällda i bordskivan och genomgående vilket också utgör ett deko-

rativt element. Respektive bensända markeras också med ett nedsänkt kors. Korsen och kristussymbolen på skivans kant förgylldes. I altarbordets mitt vilar en nedsänkt kalkstensplatta dekorerad med ett kors i bladguld. Kalkstensplattan symboliserar ett resealtare.

Bordets ben var på ritningen försedda med hjul med länkrullar, men beroende på bordets vikt var inte denna konstruktion möjlig.

Arkitektens intension var att altarskivan skulle ges en tunn marmorering i linoljefärg med pigment i gråtoner med stråk av vitt och streck av gråsvart, guldockra och rostrött. Vidare skulle benen målas i en roströd färgton. I samråd mellan målare, antikvarie och församling blev beslutet att enbart behandla altaret med en pigmenterad olja. Detta för att låta eken som material komma till tals. Laseringen utfördes av målaremästare Anne Håkansson.

Det nya altarbordet har sin placering i den främre delen av korsmitten. Bordet kan vid behov flyttas med hjälp av en hydraulisk lyft som en av kyrkvaktmästarna har konstruerat. Lyften gör att en person därmed kan flytta det mycket tunga bordet, som med handkraft kräver fyra man.

Altaret i koret berördes inte av åtgärden utan är kvar på sin ursprungliga plats.

Ny textilförvaring

För att möjliggöra en bättre textilförvaring både vad gäller klimat och möjlighet till liggande förvaring inrättades en plats för detta ändamål i norra korsarmen. Två bänkrader på respektive sida om gången demonterades och två textilhurstar tillverkades. Lådhurtsarna för textilförvaring ritades av Vattentornets Arkitektkontor AB. Hurtsarna tillverkades av Ruben Albertssons snickarverkstad och målades in mot inredningen, i bänkarnas vinröda kulör. Textilierna vilar på lösa bottnar som består av fanérskivor klädda med linnetyg.

I norra korsarmen gick bänkarna ner till muren. Bristen på förvaringsutrymme gjorde dock att de nedersta bänkarna upptogs av diverse möbler.

Sammanfattning

De aktuella arbetena har innefattat:

- tillverkning av ett nytt altarbord i ek,
- ordning av bänkar, bänkskärmar och rullstolsplatser i korsmitten
- ny textilförvaring i norra tvärskeppet

Utvärdering

En enkel slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 15 september 2011. Vid besiktningstillfället deltog från samfälligheten kyrkoherde Christian Sandblom och antikvarie Britt-Marie Börjesgård, länsmuseum.

Samfälligheten hade utsett Jönköpings läns museum, Britt-Marie Börjesgård till antikvarisk medverkande. Länsmuseum hade deltagit i diskussionerna inför arbeten och följt delar av arbetena i samråd med församling, arkitekt och hantverkare.

Länsmuseets generella synpunkt var att arbetena var väl utförda och i enlighet med länsstyrelsens beslut och de av länsmuseum preciserade anvisningarna. De slutförda arbetena hade genomförts på ett antikvariskt tillfredsställande sätt och godkändes därför.

Tillståndet gällande förändringar av kyrkorummet, länsstyrelsens dnr 433-8093-09, omfattade också anordnande av pentry och förvaringsutrymmen i södra korsarmen, dessa åtgärder utfördes inte.

Antikvariska synpunkter och reflektioner

En omdaning av ett kyrkorum påverkar nyttjandet, upplevelsen av rummet och de kulturhistoriska värdena, men kan också få tekniska konsekvenser. En fråga som från antikvariskt håll lyftes inför omdaning av koret var värmefrågan. Kyrkorummet hade bänkvärme med direktverkande el och med borttagande av ett antal bänkar skulle också värmeförseln påverkas. Kyrkan hade redan inför åtgärden alltför långa uppvärmningstider, vilket indikerade ett underdimensionerat värmesystem. En klimatureddning genomfördes och ett nytt värmesystem med vattenburen värme diskuterades men har inte genomförts.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum. Topografiska arkivet.

Tryckta källor

Sörensen, Mattias. 2006. *Kulturhistorisk karakterisering och bedömning Byarums kyrka*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2006:34.

Det nya fristående altarbordet.

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 208/09, 82/10, 351/10
 Länsstyrelsens dnr: 433-8515-2005 (borttagande
 av bänkar, tillfälligt), 433-
 8093-09 (textilförvaring m.m.),
 433-8371-09 (nytt altarbord),
 433-5768-10 (demontering av
 bänkar)
 Beställare och fastighetsägare: Byarums kyrkliga samfällighet
 Arkitekt, altare: Jerk Alton
 Arkitekt textilförvaring mm: Pål Dunér, Vattentornets Arki-
 tektkontor AB
 Snickerier: Ruben Albertssons snickeri,
 Österbymo
 Antikvarisk medverkande: Britt-Marie Börjesgård
 Rapportansvarig: Britt-Marie Börjesgård
 Foto: Britt-Marie Börjesgård
 Slutbesiktning: 15 september 2011
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Vaggeryds kommun
 Socknar: Byarums socken
 Fastighetsbeteckning: Byarum 1:1
 Belägenhet: Fastighetskartans blad Byarum:
 63E 7eN
 Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilagor

Bilaga 1 Foto från slutbesiktningen den 15 september 2011.

Dopplatsen. Sidobänkarna demonterades i korsmitten och i valvbågen. Bänkskärmarna återmonterades. Bakom bänkarna mot söderväggen står golvuret placerat.

Södra korsarmen.

Bänkarna i valvbågen togs bort och utrymmet nyttjas som rullstolsplatser.

Motsvarande rullstolsutrymme i den norra korsarmen.

Koret från nordväst, med ljusbäraren och ambon vid sidan om altarbordet.

Två äldre stolar nyttjas som kyrkvårdsplatser, med placering vid bänkskärmen till norra korsarmen vid sidan om predikstolen.

Översikt från söder.

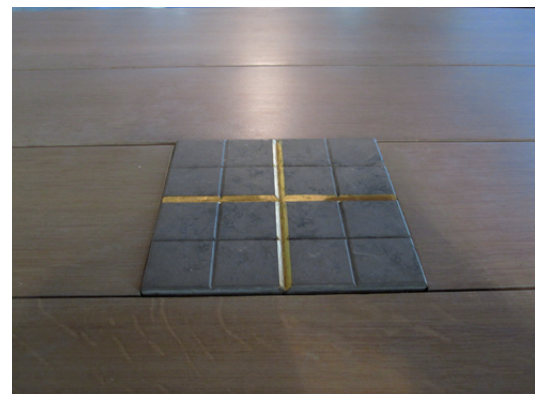
Det nya fristående altarbordet.

Detalj av Kristussymbolen på altarbordet front.

Det nya altarbordet och den specialbyggda lyft som nyttjas för att kunna flytta bordet.

Detalj av kalkstensskivan på altarbordets mitt.

Detalj av benens dekorativa infästning i altarbordets skiva.

Översikt från koret mot läktaren.

Textilskåpet i väster.

Översikt av norra korsarmen med de två textilskåpen längst ner i respektive bänkkvarter.

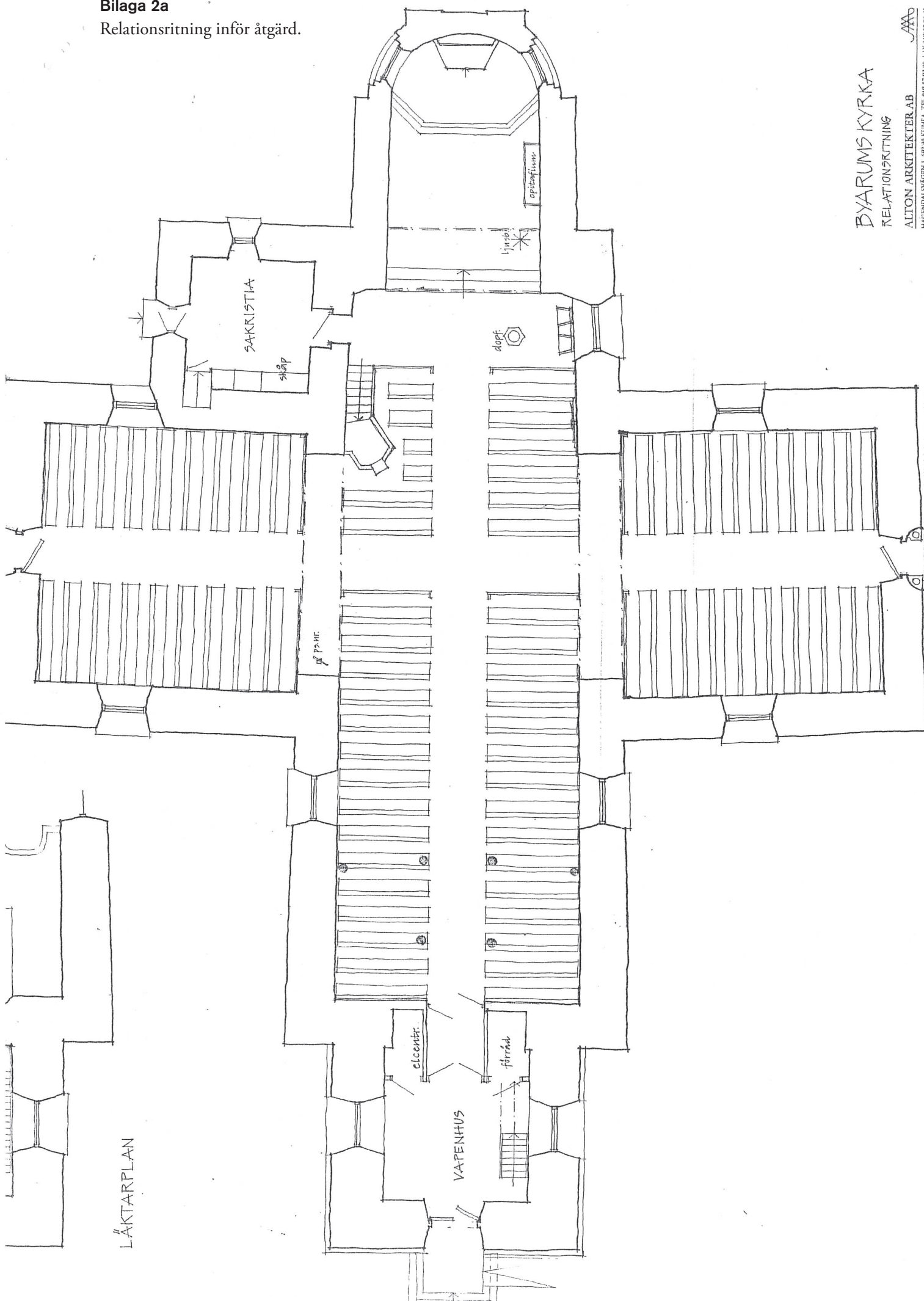
Detalj av textilskåpets lådbotten med den lösa textilklädda skivan som gör det enklare att hantera textilierna.

Textilförvaringen målades i samma kulör som bänkarna.

Bilaga 2a

Relationsritning inför åtgärd.

LÅKTARPLAN

BYARUMS KYRKA

RELATIONS-RITNING

ALTON ARKITEKTER AB

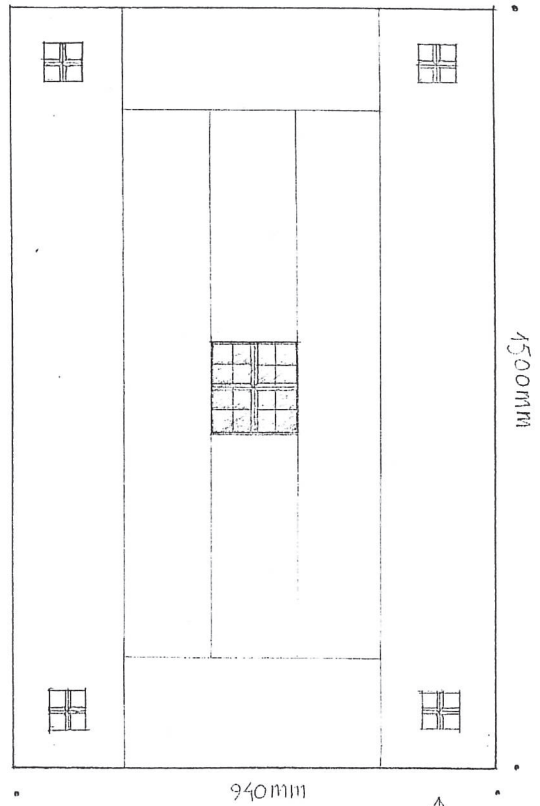
HAGENDALS VÄGEN 1, 092 50 KUMLA, TEL 019 57 93 00, FAX 019 57 06 25

JAB

Bilaga 2b

Ritning altarbord.

OVANFRÅN

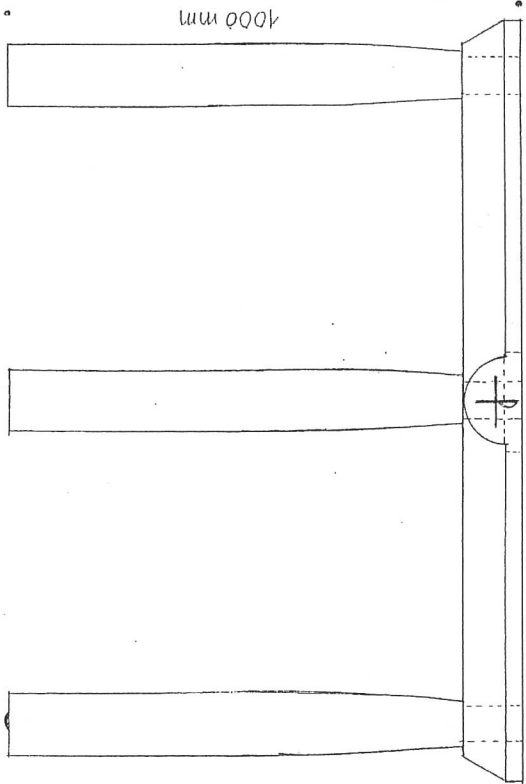
→ kors och bladguld (5st.)

Infälld
→ kalkstensplatta
(rosenkrans)
kors och bladguld

Material: ek (linolja + pigment)

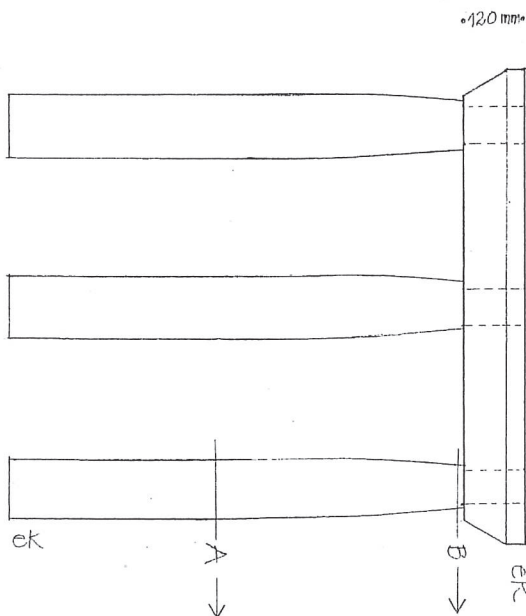
OBS! ANTAL ET BEN : 5 ST.

0 100 200 300 400 500 600 mm

FRAMSIDA
MOT KIRKORUMMET

två nju
föres med
länkrullar

SIDA
MOT VÄRDESKAPPEN

80 mm
80 mm

120 mm
120 mm

förelagt till nytt altare i
BYRUMS KIRKA
2008-08-24 skala 1/10 (A3)
JERK ALTON
ARKITEKT SÄR/MSA

juster. 2010.04.17

Under 2010 och 2011 omgestaltades koret i Byarums kyrka genom att ett antal bänkar togs bort och ett nytt fristående altare tillverkades, vidare kompletterades textilförvaringen.